

משטרים טוטליטריים

דודי זינגר

רקע:

לאחר מלחמת העולם הראשונה, ההרס העצום ואובדן חיי האדם יחד עם הזעזוע המדיני הגדול באירופה, גרמו לכל שקמו משטרים טוטליטריים בברית המועצות

הקומוניזם בהנהגת לנין ואחריו סטלין.

באיטליה הפשיזם בהנהגת מוסוליני,

ובגרמניה הנאציזם בהנהגת אדלוף היטלר..

הגדרה:

מקור המילה מלטינית: TOTAL שפירושו "הכול", "מוחלט". הביטוי הבולט והמרכזי של סוג משטר זה הוא **השליטה והפיקוח של השלטון** (בראשות המנהיג החזק) **בכל תחומי החיים באמצעות טרור**, על פי **האידיאולוגיה** בה הוא מאמין. **המשטר הוא ערך עליון** שכולם חייבים לציית לו, לחיות ולמות למענו.

במשטר הטוטליטרי ניהול המדינה וניהול היחיד כפופים לשלטון ובעיקר למנהיג יחיד וחזק.

השוואה בין משטר דיקטטורי למשטר טוטליטרי:

משטר דיקטטורי

משטר שבו לשלטון יש סמכות רחבה ביותר, ועיקר הסמכות מרוכזת בידי מנהיג אחד. חובת האזרח לציית לשלטון ללא כל זכות ערעור. יחד עם זאת, יש מידה מסוימת של חופש בהתנהלות של הפרט במדינה, כל זמן שהשלטון אינו נפגע מכך.

משטר טוטליטרי

מעין סוג של שלטון דיקטטורי, שבמסגרתו גם ניהול חיי המדינה וגם ניהול חיי הפרט כפופים לשלטון. משטר טוטליטרי שואף לחדור לכל תחומי החיים במדינה ולעצבם על פי תפיסתו.

מאפייני המשטר הטוטליטרי:

אידיאולוגיה

משטרים טוטליטריים מבוססים על אידיאולוגיה רשמית אחת: קובץ רעיונות מאוחדים אשר מנחים לאזרחי המדינה איך להתנהג, לחשוב ולפעול בכל תחומי החיים. האידיאולוגיה מציגה חזון, אידיאל, וכדי להשיג אותו השלטון יכול לפגוע בזכויות האדם והאזרח.

המשטר מתכוון לשנות את החברה ואת האדם ולעצב אותם מחדש ע"פ הרעיונות שלו, בהתאם לחזון האידיאלי של המשטר. השלטון מבקש לעצב "אדם חדש" ולכן האידיאולוגיה שולטת באזרח באופן מוחלט.

מפלגה ומנהיג יחיד

במשטר טוטליטרי קיימת רק מפלגה אחת: מפלגת השלטון ובראשה עומד מנהיג חזק- מנהיג כל יכול ובלתי מעורער. אין אפשרות להחליף את הממשלה והמנהיג ולא מופנית כלפיהם ביקורת. המנהיג הוא היחיד שקובע ומחליט במדינה.

טרור

כל המשטרים הטוטליטריים מפעילים אמצעי טרור בכדי לשמור על יציבות שלטונם ועל פיקוח נוקשה. ישנם מספר סוגי טרור:

טרור פיזי ע"י משטרה ומשטרה חשאית אשר אוסרת וחוטפת אנשים, מחזיקה אותם בכח, מענה אותם ואף רוצחת אותם.

טרור פסיכולוגי אשר משתמש בשטיפות מוח ובהשפעה פסיכולוגית בכדי לשלוט במוחם של האזרחים.

טרור חוקי אשר מבוסס על מערכת חוקים וצווים המטילים פסקי דין אכזריים על הנאשמים או חשודים בלבד.

באמצעות סוגי טרור אלו שולט המנהיג על התנהגות ההמון, על חשיבתם ואורך חייהם כרצונו ללא התחשבות בזכויותיהם.

תעמולה המונית

במשטרים טוטליטריים ישנה צנזורה קיצונית על אמצעי התקשורת, השלטון שולט שליטה מוחלטת בעיתונות, ברדיו, בקולנוע ובתיאטרון בכדי לשלוט על דעת הקהל ולבחור מה האזרח הפשוט ידע ומה יוסתר ממנו. כך מונעים מחשבה ביקורתית ומפעילים פרסומת לטובת המפלגה. התעמולה מתבצעת ע"י סיסמאות, מצעדים, נאומים ופולחן האישיות.

מדיניות תוקפנית כלפי מדינות

המשטר הטוטליטרי שואף להתרחב טריטוריאלי - לכבוש שטחים מדינות אחרות תוך מטרה להקים מעצמה, אימפריה. המשטר הוא תוקפני, יוזם מלחמות ועימותים בין מדינות, איננו מסכים למו"מ או מאמצי שלום.

פיקוח על הכלכלה והנשק

מדינות טוטליטריות מתנהלות באופן ריכוזי וכל הסמכויות נמצאות בידי המנהיג, וגם השליטה על אמצעי הביטחון: צבא, משטרה, משטרה חשאית וכן קנייה וייצור נשק, נאמנות הכוחות הביטחוניים נתונה בצורה עיוורת למנהיג ורק לו יש את הכח להחליט בנושא זה, בנוסף כל הנושאים בכלכליים מוכתבים ע"י המנהיג ומגויסים לצורכי המדינה. כל הרווחים ובתי העסק שייכים למנהיג.

פולחן האישיות

המשטר הטוטליטרי לא רואה אדם כיחיד, אלא מתייחס אל כולם כקבוצה מגובשת, מטרת המשטר לפנות אל העם כאחד באספות המוניות, בטקסים ומצעדים המוניים, דבר שמחזק את "אפקט העדר", מטשטש הבדלים וביקורת ומחזק את שלטונו של המנהיג.

ברית המועצות- משטר טוטליטרי - קומוניזם

הגדרה:

הקומוניזם היא שיטה כלכלית שבה הכל שייך לכולם (כלומר למדינה). לפי הגישה הזו כל אמצעי הייצור במדינה הם של המדינה ואין בעלות פרטית על אמצעי ייצור לאיש אין בעלות על דברים שמייצרים ערך וכסף, כמו מפעלים, שדות וכדומה. מונח זה הפך לנפוץ בזכות פרסום המניפסט הקומוניסטי מאת קרל מרקס ופרידריך אנגלס, שם תואר הקומוניזם כשלב הבא בהתפתחות החברה האנושית ובו יפתרו מצוקות האדם והחברה אשר נגרמו בידי השיטה הקפיטליסטית

קרל מרקס, הוגה הסוציאליזם, ראה בקומוניזם את השלב הסופי של המהפכה של הפועלים (הוא קרא לו פרולטריון) כנגד בעלי ההון, הקפיטליסטים, או בעלי המעמד, כמו האצילים, המלוכה וכדומה.

הקומוניזם שואף להביא לחברה נטולת ממשלה ומעמדות, כלומר חברה שוויונית בצורה מלאה כאשר אמצעי הייצור יהפכו לרכוש בבעלות הציבור ולא הפרט. ז"א המדינה היא המעסיקה היחידה. בראש המדינה יעמדו נציגים של הפועלים.

הקמת משטר קומוניסטי ברוסיה:

לקראת סוף מלחמת העולם הראשונה סבלה רוסיה מאבדות קשות בנפש, ממצוקה כלכלית וממורל ירוד. הציבור הרוסי תלה את האשמה בשלטון הצאר שהיה במדינה. הכישלונות הצבאיים בחזית והתסיסה בקרב האיכרים והפועלים הובילו למהפכת אוקטובר.

מהפכת אוקטובר - בלילה שבין ה 24 -25 באוקטובר 1917 התחוללה מהפיכה כנגד הצאר המכהן ניקולאי השני, כמעט ללא התנגדות וללא אלימות, על ידי חברי הסיעה הבולשביקית (האנשים שהאמינו בשיטה הקומוניסטית). בסיוע יחידות צבא ופועלים תפסו לנין והבולשביקים את השלטון והקימו ממשלה חדשה שבה לנין היה ראש הממשלה, טרוצקי שר החוץ וסטלין השר לענייני לאומים .

הרצון היה להפוך את רוסיה ממלוכה שבראשה צאר לרפובליקה קומוניסטית (שבה נבחרים אישי ציבור לאחר בחירות). לנין, ראש הממשלה החדש, שאף לממש את החזון הקומוניסטי שהתווה קרל מרקס.

האופי הבלתי אלים של מהפכת אוקטובר התחלף במאבק בין תומכי הצאר אשר התנגדו לשינויים שלנין ביקש להנהיג לבין הבולשביקים שהשתלטו על השלטון. ברוסיה פרצה מלחמת אזרחים שהייתה אלימה ועקובה מדם. הקומוניזם התבסס ברוסיה והיווה השראה למפלגות קומוניסטיות שהוקמו ברחבי העולם.

מאפייני המשטר הקומוניסטי בבריה"מ:

1. **אידיאולוגיה אחת ומפלגה אחת** – הקומוניסטים ביטלו את הבעלות הפרטית על אמצעי היצור, ביטלו את המעמדות בחברה מתוך מטרה ליצור עולם חדש המבוסס על שוויון ועל צדק חברתי לכל בני האדם. עיתון המפלגה הבולשביקית "פרבדה" (אמת) הופקד על מסירת הידיעות החדשותיות והמאמרים שהופיעו בו ביטאו את הקו הפוליטי של מנהיגי המפלגה כל מפלגות האופוזיציה (המתנגדות לשלטון) חוסלו עוד בימיו של לנין. כאשר היה סטלין מזכיר המפלגה הוא הצליח להשתלט על המנגנון המפלגתי. עם מות לנין וגירוש טרוצקי (שראה עצמו יורשו של לנין), נעשה סטלין שליט יחיד ומנהיג עליון של המפלגה ושל המדינה. חברי המפלגה היו חייבים לשרת את המפלגה ולמלא את המשימות שהטילה עליהם. הם נהנו מזכויות יתר כמו קידום בעבודה, קבלת מזון ורכישה חופשית של מיני מוצרים. חברי המפלגה היו מדווחים ומפקחים על הנעשה סביבם.

2. עקרון המנהיג האחד ופולחן האישיות - פולחן האישיות שהתקיים ברוסיה נועד להאדיר את שמו של המנהיג באמצעות תקשורת, תעמולה, פסלים ותמונות שלו ברחובות ועוד. פולחן האישיות נועד להצדיק את סמכויותיו הבלתי-מוגבלות של השליט ולהעמידו מעל אזרחי המדינה. סטלין תואר כ"מנהיג שאינו טועה לעולם", "שמש העמים". "כל הישגי ברה"מ יוחסו לו, נכתבה היסטוריה חדשה כדי להאדיר אותו, אנשי האקדמיה היו נתונים למרותו, סופרים ואומנים שיבחו אותו לפי דרישתו ופסלים בדמותו הוצבו ברחבי ברה"מ.
3. שימוש בטרור - הוקמה משטרה חשאית ובתי דין מהפכניים, רשת מודיעין ומלשינים פיקחו- על הנעשה בכל מקום. המשטר הצטייר כארגון ה"רואה" ו"שומע" הכול, וכך הוגברה ונשמרה הטוטליות של המשטר. המשטרה ביצעה מאסרים המוניים ושלטה במחנות המעצר. סטלין" טיהר" גם חלק מתומכיו שנהנו מאהדה רבה במפלגה וסיכנו אותו. הוא ניהל נגדם משפטי ראוה בהם הוגדרו "אויבי העם". הם הואשמו בבגידה ובריגול. פעולות הטרור בוצעו גם במחנות העבודה **הגולאגים** (מחנות לעבודות פרך בסיביר) אשר שימשו כמסגרות ל"חינוך מחדש" באמצעות עבודה.
4. השימוש בתעמולה ובחינוך - המשטר בבריה"מ שלט באופן מוחלט על כל מערכת החינוך מתוך מטרה לחנך את דור העתיד להיות קומוניסטים.
5. פיקוח על הכלכלה - ברית המועצות של סטאלין הגדירה בתוכניות חומש (תוך 5 שנים) לחסל את- הפיגור בתעשייה ובכלכלה. מטרתו הייתה להפוך את התעשייה למתקדמת יותר, העלאת רמת ההשכלה של התושבים וחיזוק הצבא האדום. כל מה שנעשה מחוץ ליעדי התוכניות נחשב פשע כלכלי ופוליטי. תכניות החומש בוצעו תוך שימוש בכפייה וטרור. מיליוני בני אדם גויסו לעבודה מפרכת.

שליחי המפלגה פיקחו על הפעילות במפעלים, אספו מידע על העובדים ועל תהליכי הייצור ודיווחו למשרדי הממשלה. למרות כל אמצעי הכפייה, הצליח השלטון לעורר התלהבות ותחושה של צמיחה ויצרה בקרב ההמונים.

המשטר הקומוניסטי והיהודים

לנין וסטלין הכירו בזכותם של היהודים לאמנציפציה, אך לא היו מוכנים להכיר בזכותם של היהודים להגדרה עצמית (הקמת מדינה – עליה לא"י) או לאוטונומיה תרבותית .

סטלין טען, שאין לראות ביהודים אומה. הבעיה של הלאום היהודי, בדומה לשאר הבעיות הלאומיות ברוסיה, תיפתר כאשר ייבנה ברוסיה משטר חברתי קומוניסטי, שיביא להתבוללותם של היהודים, ולהקמתה של אומת פועלים חדשה, שבה לא תהיה יותר חשיבות לזהות הלאומית הקודמת. הם כפו על היהודים התבוללות תרבותית .

ה"יבסקציה" - בתוך המפלגה הקומוניסטית הוקמו סקציות (מחלקות) יהודיות, שנודעו בשם "יבסקציה" ומאז, אלה הפכו למוסד החשוב ביותר שטיפל ביהודים עד לחיסולו הסופי ב.1930 .

ראשי היבסקציה מונו על ידי מוסדות המפלגה הקומוניסטית. מטרתם הייתה, להפיץ את התורה הקומוניסטית בקרב הצבור היהודי, על יד בניית תרבות יהודית חילונית המבוססת על לשון האידיש(משום שהעברית קשורה לציונות שהתנגדו לה). החל מסע רדיפות כנגד הפעילים הציוניים. הם הושלכו לכלא, או שנשלחו למחנות עבודה בסיביר או במרכז אסיה. למרות זאת, הפעילות הציונית נמשכה באורח מחתרתי עד. 1928 . "היבסקציה" נתנה יד לחיסול מוסדות הקהילה היהודית והטילה איסור על הפצתם של ספרי קודש.

בנוסף סופרים עבריים ורבנים נרדפו וחלקם נשלח לכלא או למחנות כפייה בסיביר .
חל איסור על חינוך דתי וקיום חגים יהודיים . לעומת זאת, "היבסקציה" התמקדה
בטיפוח תרבות יהודית חילונית בעזרת האידיש, הקימה רשת של מוסדות חינוך ,
מפעלי תרבות, הוציאה לאור עיתונים וספרים, והקימה תיאטרון באידיש . אך כל
אלה נעשו על בסיס החדרת הערכים הקומוניסטיים בקרב היהודים .

איטליה- משטר טוטליטרי - פאשיזם

רקע:

- עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה התגבשו באירופה שלושה משטרים בעלי
אופי טוטליטרי מובהק: הקומוניזם, הפשיזם והנאציזם .
הפשיזם הוא דגם של משטר טוטליטרי, שעקרונותיו הם:
- א. שימוש בטרור ובאלימות כנגד מתנגדיו.
 - ב. פולחן אישיות של שליט יחיד.
 - ג. הצבא והמשטרה כפופים בלעדית למנהיג.
 - ד. ניהול כלכלה ריכוזית מפוקחת על ידי השלטון.
 - ה. תקשורת מגויסת להאדרת השלטון.
 - ו. תכניות לימודים המחדירות את ערכי המשטר ועוד .

המושג 'פשיזם' נטבע בשנת 1919 על ידי בניטו מוסוליני שהיה ראש ממשלת איטליה בשנים 1922-1945 .



"פשיזם" מבוסס על שני מושגים :

'פשיזם' – צרור/אלומה

ו-'פסקס' שהיה סמל רומי של גרזן עטוף בצרור של ענפים שנישא בתהלוכות שהתקיימו באימפריה הרומית .

ניצני האידיאולוגיה הפשיסטית הופיעו באירופה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, אך לא הייתה להם השפעה של ממש.

הפשיזם התפתח בתגובה לליברליזם ולסוציאליזם שביקשו להקים חברה שבמרכזה עומד האדם-האזרח-בן מעמד הפועלים.

הפשיזם ביקש להבליט את ההיבט הלאומי וההשתייכות הלאומית כמאחדת את העם. הרצון היה להחזיר את איטליה לתקופת הזוהר של האימפריה הרומית.

השפעת מלחמת העולם הראשונה על צמיחת הפאשיזם באיטליה :

מלחמת העולם הראשונה יצרה כר נוח להתפשטות הפשיזם בגלל תוצאותיה החמורות של המלחמה שגרמו לאי יציבות פוליטית במדינות רבות אשר הוכיחה את חולשתו של השלטון הדמוקרטי ואת הקושי שלו להתמודד עם קשיים.

הציבור איבד את אמונו בהנהגה הקיימת, והחל בחיפוש אחר פתרון שיוכל ללכד מחדש את הציבור .

משברים כלכליים, חברתיים ומדיניים במדינות השונות לאחר מלחמת העולם הראשונה, שהתבטאו במצוקה כלכלית, אבטלה וחוסר אמון בממשלה בנוגע ליכולתה לנהל את המדינה בתקופת משבר זו, הביאו להקמתן של מפלגות פאשיסטיות באירופה.

איטליה ידועה כמדינה שבה הפשיזם צמח והתפתח לשלטון ארוך טווח יחסית בין השנים 1922-1943 בהנהגתו של מוסוליני .

עקרונות הפשיזם:

1. עליונות הכלל / הקבוצה על פני היחיד/ הפרט - היחיד/הפרט באידיאולוגיה הפאשיסטית הוא חלק מהכלל/הקבוצה ומחויב לחיות על פי טובת הכלל ולא על פי טובתו האישית. אין מקום לביטוי רצונותיו וצרכיו של הפרט אם אינם משרתים את הכלל/הקבוצה .
2. מרכזיות המדינה / עליונות הלאום - המדינה היא ערך עליון והיא מעל הכול, ועל כן מתבטל ערכם של הפרטים החיים במדינה 3 .
3. שבח המלחמה והאלימות- המלחמות נותנות אפשרות לאזרחים להביע את מסירותם למדינה והקרבתם למענה, כחלק מהתפיסה שהמדינה מעל הכול
4. האליטיזם ושליטת הדמוקרטיה- בכל חברה צריכה להיות חלוקה בין מנהיגים-האוטוריטה לבין מונהגים. לא כל אחד ראוי לשלטון, אלא רק בני קבוצה האליטיסטית.
5. הלאומנות – בין הלאומים מתקיים מאבק, ולכן כל בני הלאום צריכים להיאבק על הישרדותם באמצעות המסירות למדינה. בשנות ה- 40 הגיעו לשלטון במדינות שונות כמו הונגריה ורומניה מפלגות פאשיסטיות, שיצרו קשרים עם השלטון הנאצי בגרמניה והושפעו ממנה.

יסודות מבטאים את המשטר הטוטליטרי באיטליה:

1. **אידיאולוגיה רשמית אחת** – הפשיזם: המדינה היא ערך עליון
2. **מפלגה אחת** – המפלגה הפשיסטית שבראשה הדוצ'ה
3. **פולחן אישיות** – אשר העצים את שלטון היחיד של מוסוליני, שהיה לסמל לאומי
4. **טרור** – פגיעה באופוזיציה ורדיפת מתנגדי המשטר, רמיסת זכויות היסוד של האדם והאזרח
5. **שליטה בכלכלה** – העובדים חויבו להתאגד בקורפורציות

השוואה בין קומוניזם לפאשיזם

קומוניזם - משטר טוטליטרי שמאלני קיצוני. כן, הוא חייב להיות טוטליטרי מכיוון שהשלטון (המפלגה) חייבת לשלוט בכל ההון הלאומי כלומר אין הון פרטי- רעיון המנוגד לחלוטין לכל תפיסה ליברלית. האידיאל מבוסס על הרעיון ש "כל אחד תורם כמה שהוא יכול ומקבל כמה שהוא צריך". בפועל זה לא כל כך עובד מ- 2 סיבות: א', השליטה המוחלטת של המפלגה במשאבים הלאומיים פותחת פתח ענק לשחיתות. ב', רוב האזרחים מפנימים את העובדה שהם יקבלו את אותה תמורה בין אם הם יעבדו ובין אם לא.

פאשיזם - משטר טוטליטרי ימני קיצוני. כאן הערך העליון הוא המדינה. האזרח מחויב באופן מוחלט למדינה ולטובת הכלל, כאשר הרעיון העומד מאחורי האידיאולוגיה היא שאחדות ומחויבות טוטלית זו תביא לשגשוג המדינה ולרווחת אזרחיה, ושהמדינה יכולה להתקיים ולהתפתח רק בעזרת עוצמתה הצבאית. כמוכן שזהו אינו מצב טבעי עבור האזרח ולכן משטרים פאשיסטיים ישאפו להיות במצב של מלחמה, או לפחות מלחמה קרה, כדי לזכות בתמיכה ציבורית.

פאשיזם	קומוניזם	
סוציאליזם	סוציאליזם	אידיאולוגיה
טוטליטרי	טוטליטרי	סוג משטר
לאומיות- האזרח מחויב באופן מוחלט למדינה	שוויון כלכלי- כל המדינה שולטת בכל ההון הלאומי.	ערך עליון